

Ερμηνευτική και βία στο έργο του Δημήτρη Αρμάου

Από τον ΣΩΚΡΑΤΗ ΤΣΕΛΕΜΕΓΚΟ

*Τὸ φῶς ἔχει στὰ σκοτεινά
μας σπλάκνα αγκιστρωθεῖ
Καὶ μᾶς σηκώνει.¹*

Πόση βιαιότητα υπάρχει στην ερμηνευτική; Και πόση βία χρειάζεται ώστε κάτι πραγματικά να εντυπωθεί και να αφήσει το ίχνος του στη συνείδηση και το χαρτί; Εξερευνώντας τις πτυχές της ιδιότυπης ποιητικής του Δημήτρη Αρμάου, ένας άξονας σταθερά έρχεται στην επιφάνεια και ξαναβυθίζεται σαν κύμα και ρεύμα ταυτόχρονα, διαγράφει μια κίνηση που ξεχειλίζει ρυθμό και δίνει τον τόνο του έργου. Ένας άξονας που παντρεύει τη βία με την ερμηνεία: έννοιες κεντρικές στο βιβλίο του *Βίαιες Εντυπώσεις τῶν Ἑτῶν 1975-2007*, η πρώτη σε αναφορά προς το νόημα και η δεύτερη προς τη μέθοδο. Η παρουσία της βίας, όπως είναι εύλογο να αναμένει κανείς διαβάζοντας τον τίτλο, είναι διαρκής στο βιβλίο και η σημασιολογική ποικιλομορφία της ποτίζει νοηματικά κάθε ποίημα του έργου. Η συνθήκη της ερμηνευτικής, παρόλο που δεν έχει χαρακτήρα ομοίως ανταπόδεικτο, διαχέεται επιμολύνοντας ισοσθενώς —μέσω της βίας— τη συγγραφική και τυπογραφική μεθοδολογία αλλά και το ίδιο το βιβλίο στο περιεχόμενο του.

Για να γίνει τεκμαρτή όμως μια τέτοια εκτίμηση θα πρέπει αρχικά να δώσουμε μερικούς λόγους προεξαγγελτικής χροιάς ώστε να εισαχθούμε σε τούτη την πορεία αναζήτησης από κοινή αφετηρία: κεντρικό συστατικό του ερμηνευτικού παιχνιδιού και σχήμα που επαναφέρεται διαρκώς σε έρευνες ομολογής ποιότητας, είναι σαφώς αυτό της “απόκρυψης-αποκάλυψης” και τούμπάλιν. Τί είναι όμως εκείνο που κάνει τόσο ενεργητική αυτή την αλληλουχία “κατάδυσης-ανάδυσης” ή πιο απλά “σκοταδιού-φωτός”; Τί είναι αυτό που τόσο απλόχερα παρέχεται από μια έννοια —κατά βάση— αρνητικής φοράς όπως η συσκότιση; Είναι μάλλον η επέκταση του βάθους (της) οπτικής. Και για να είμαστε καθαροί — καταστάσεις απόλυτου σκοπι-

σμού ή και φωτισμού δεν υπάρχουν— είναι και οι δύο συνθήκες ακραίας κατάφασης παντελώς έρημες νοηματικά («καὶ τὸ φεγγάρι φέγγει δίχως μὲ τὸ φῶς νὰ σβήνει αὐτὸν τὸ μαῦρο κόσμο»²). Ακόμα και στον δαντικό παράδεισο η θεότητα σκιαγραφείται ως κουκιάδα φωτός στο βάθος ενός ανακαινισμένου στερεώματος, όχι ως απόλυτη και εκτυφλωτική συμφώπιση. Η οπτική λοιπόν, πράγμα διόλου αὐταρκές, δεν γνωρίζει τίποτα σε μονοθεματικά περιβάλλοντα— έχει ανάγκη το ημίφως— ώστε να επιτρέπεται στα πράγματα να αφήνουν όχι μόνο τη μορφή τους, αλλά και ίχνη από την αύρα ή τη σκιά τους, ήτοι να αισθανθούν ελεύθερα να προδώσουν στοιχεία της βαθύτερης ουσίας τους («Ὅ, τι μπορεῖ ἕνα ποίημα εἶναι καὶ σκότος / ἀνεβασμένο τελετουργικά μὲς ἀπ’ τὸ φῶς»³). Και αν αυτό είναι κάτι που μερικές φορές δεν μπορεί να παρέχεται, τότε η οπτική αναγκάζεται να γίνει επινοητική. Εκεί ακριβώς είναι όπου όταν το βλέμμα πλέει σε μια επιφάνεια, χρειάζεται να καταδυθεί υπό αυτής («Βουτᾶς μὲ τὸ κεφάλι κι ἀνασύρεις... [τὴν ἀθώτη]»⁴) για να προικιστεί με μια εμπειρία πολλαπλῶς εμπλουτισμένη από εκείνη της στατικής θέασης του ορίζοντα.

*Καὶ καθέτσο πεθαίνουμε
μέσα μας πεθαίνουμε
Ποιτίζομαστε.⁵*

Προς το τέλος των *BE* κείται η ενότητα που καλείται *Πόντιση Φωτοσημαντήρος*⁶ και, αν θεαθεί στο συνολικό της εύρος, πυκνώνει νοηματικά την ως άνω κατατεθείσα προβληματική. Ο τίτλος έχει αντληθεί από το προοίμιο ενός πρώιμου κειμένου του Ηρακλή Λογοθέτη⁷ που τιτλοφορείται *Ραδιοφωνικαὶ Προαναγγελίαι Κινδύνου*: «Ποιος κάθεται [...] νὰ ἀκούσει μια ἄτονη φωνή που μεταδίδει μακρινές προαναγγελίες κινδύνου. Πόντισις νέου φωτοσημαντήρος και ἀλλαγὴ του χαρακτηριστικῶν σήματος.» Που ο ακοίμητος γέρος της θάλασσας ν’ ἀνάψει στον λιμενοβραχίονα της Αλεξανδρείας ἕνα καινούργιο ερυθρό φωτοσημαντήρα, πλοηγὸ για τις παραπλανημένες πλειάδες.»⁸

«Πόντισον!» είναι στη ναυτιλία το εκτελεστικό κέλευσμα της αγκυροβολίας· ο Λογοθέτης σαφώς στο δικό του κείμενο εννοεί την ασφαλή σταθεροποίηση του φωτοσημαντήρου στην επιφάνεια του νερού με στόχο την *πλοήγηση των παραπλανημένων πλειάδων* και την οριοθέτηση ενός πεδίου. Ο Αρμάος όμως, εκμεταλλεύεται την επαμφοτερίζουσα δισημία της φράσης για να σημαίνει αυτή τη φορά όχι μόνο την ένθεση του φωτός, αλλά και τη καταβύθισή του. Ας σταθούμε λίγο στις δυο λέξεις: πρώτον, ο φωτοσημαντήρας δεν συνιστά απλώς έναν θαλάσσιο φανό· αλλά έναν οδοδείκτη που *σημαίνει* με τη χρήση του φωτός, μια διαδρομή, ή μια διέξοδο. Καταστρώνει δηλαδή ενεργά ἕνα μονοπάτι μέσα σε έναν ωκεάνιο κόσμο. Κατὰ τη διάρκεια του έργου του βέβαια και ανάλογα με τη θέση του βλέμματος, το ίδιο το τοπίο διαλέγεται ανάμεσα σε στιγμές λαμπρότητας και νύχπου φωτός. Έτσι, ακόμα και κατά την προκαθορισμένη λειτουργία του —πριν την πόντισή του— ο φωτοσημαντήρας βρίσκεται *ἤδη* σε ερμηνευτική εμπλοκή με την οπτική, ενώ ταυτόχρονα οικονομείται η συνύπαρξη σκοταδιού-φωτός. Δεύτερον, στην πόντιση, ένθεση και βύθιση συνευρίσκονται ζωγραφίζοντας τη σχεδόν υπνωτιστική εικόνα ενός *βαφτιζόμενου* φωτοσημαντήρα (*Τὸ Βάπτισμα*: «καὶ νανουρίζεται ἀκριβῶς ἀπὸ τὴ μνεῖα τῆς επανάληψης»⁹). Ἦδη λοιπόν, στο πολυσήμαντο πνεύμα του τίτλου κυοφορείται η σκιά της ερμηνευτικής η οποία επικρέμαται διαρκώς εντός της ενότητας, στα όμορα συνθέματα, αλλά και στο συνολικό μάκρος ενός *Βιβλίου Στίχων*¹⁰ το οποίο δέχεται με νήματα και ραφές κοινής καταγωγής.

Υπάρχει όμως και μια ακόμη σημασία κρυμμένη μέσα στον φωτοσημαντήρα, την οποία για να κατανοήσουμε θα πρέπει να επιστρέψουμε στο κείμενο του Λογοθέτη και να εξετάσουμε αναλυτικότερα τις τέσσερις αυτές *προαναγγελίες*. 1) «Πόντισις νέου Φωτοσημαντήρος και ἀλλαγὴ του χαρακτηριστικῶν σήματος...», 2) «Ενεργοποίηση του πεδίου βολῆς...», 3) «Προσωρινή σβέσις ερυθροῦ φω-

τοσημαντήρος ἀνοικτὰ του λιμένος...» και 4) «*Ἀνοικτὰ του λιμένος... σημειώνεται... οριστικὴ σβέσις ερυθροῦ φωτοσημαντήρος.*»¹¹ Στο απόσπασμα η χρήση των σημαντήρων επικεντρώνεται στον φωτεινό ορισμό ενός πεδίου κινδύνου (*πεδίο βολῆς*) με στόχο την απομάκρυνση των κοντινών σε αυτό πλοίων. Η διαδρομή ανάμεσα στην εκπομπή (εδώ συνώνυμη με την πόντιση) ως την κατάσβεση του σημαντήρου, είναι μοτίβο που αξιοποιείται και στο 2ο ποίημα της ενότητας, *Στὴ ΒΑ γωνία μ’ ἕναν Ἰαμβογράφο*¹² («προτοῦ γιὰ τελευταία φορὰ λάμψει καὶ σβήσει»), για να σημαίνει αυτή τη φορά την πυροδότηση και τον θάνατο ενός πόθου (εξού και η χρήση του ερυθρού ως χρώματος¹³). Παράλληλα, το θανατερό γεγονός μεταφράζεται στο κείμενο του Λογοθέτη τόσο με την υπόμνηση του κινδύνου στο πεδίο βολῆς όσο και με την οριστική σβέση του σημαντήρα, για να φτάσουμε ἔτσι στο τελευταίο δίστιχο του βου ποιήματος της ενότητας, (*Clausula*¹⁴) διατυπωμένο σε μορφή προτάγματος: «Ἐξ ἐκινήσου με μ’ αὐτὸν / Τὸν φωτοσημαντήρα ποὺ μᾶς ἔδεσαν κραβάτα» —δήλωση που αν αναμειχθεί με το γεγονός της πόντισης ως βύθισης προσφέρει στο ποίημα αφενός αυτοκτονικά υπονοήματα και αφετέρου —υπογεῖως βέβαια— τον απαραίτητο πολιτικό τόνο για να εισαχθούμε λίγο μετά, στο ακροτελεύτιο ποίημα της ενότητας.

Το *Τηλαυγὲς ἄστρο τοῦ ἀνθρωπάκου ποὺ χλομάζει*¹⁵ με τη σειρά του, συμπυκνώνει —μεθοδολογικά αυτή τη φορά— την ποιητική παραγωγή των *BE*: από τη νοηματική του επεξεργασία μέχρις την τυποτεχνική του συγκρότηση, το ποίημα συνιστά ἕναν οδηγὸ του βλέμματος· το οπτικό πεδίο κάθε φορά αλλάζει, μεταφέρεται και μετατοπίζεται· είναι πολυωπικό όπως και η μορφοδομική εικόνα του κειμένου: γεμάτη κενά, αποστάσεις, συμπτώσεις, συνέχειες και ασυνέχειες, ιδιότυπα στικτικά σημεία και καινοφανή σύμβολα που το καθένα επιτελεῖ τον καθορισμένο του ρόλο. Ως σύνολο, αποτελεί ἕναν γοητευτικό σωρὸ ερειπίων που συμβιώνουν στο δικό τους εσωτερικό οικοσύστημα· ἕνα παλίμψηστο από λέξεις, παρτιτούρες,

τραγουδία, πρόσωπα, συνθήματα, ιδεολογήματα και αφορισμούς που αλληλοεξαρτώνται, αλληλοσυμπληρώνονται και από μικρές αυτόνομες ενικότητες δημιουργούν μια καθολική ενότητα. Το καθένα φωτίζει τον εαυτό του άλλου, σχηματίζοντας τελικά μια πολύπλοκη τοιχογραφία, έναν πίνακα σύνθεσης. Όλα μαζί συνεργάζονται και, σαν σε θεατρική σκηνή, αποσύρονται και επιστρέφουν με το βλέμμα του αναγνώστη να χορογραφεί τις εισόδους και εξόδους τους, στηριγμένο πάντοτε στην προκαταβολική σκηνοθεσία του ποιητή, κατά την οποία γνωρίζει καλά πότε να υποχωρεί, πότε να κρυφοκοιτάζει και πότε να φανερώνεται με σωτήριες διαθέσεις.

*Ἡ Διαδικασία ὡς Βία*⁶

Και ενώ ακόμη μπορεί να μην έχει φανεί καλά ότι ερμηνεία και βία ζευγαρώνουν εννοιολογικά, αξίζει να μνημονεύσουμε τη σημασία της *βίαιης εντύπωσης*: σχήμα που συνιστά από μόνο του την κιβωτό του νοήματος του εκάστοτε ποιήματος αλλά και τη συντακτική συνθήκη του ίδιου του βιβλίου. Εδώ η βία δεν έχει πρόσημο αξιολογικό αλλά οντολογικό· σε κάθε τι που απασχολεί τον Αρμάο ποιητικά, ενεδρεύει μέσα του βιαιότητα ικανή να κόψει. Αυτό που μένει, το ποίημα, δεν είναι άλλο από την ουλή που αφήνει πίσω της ένα πάθος, μια μάχη, η πίεση του μελάγχρους βυθού, ή το καυτό φως.

Η αδιάκοπη αναζήτηση του σωστού, κάθε φορά, τρόπου εισαγωγής στο ερμηνευτικό σπράλ-ενέργεια που προϋποθέτει αλληπάλληλες εισόδους και εξόδους σε μια συνθήκη που ποτέ δεν παρηγορεί τον αποχωρισμό- συνιστά από μόνη της τη δομική πύκνωση μιας ριζοσπαστικής βιαιότητας: δεν υπάρχει τίποτε πιο πολεμικό από την εγκατάλειψη μιας κατάστασης που η οντολογία της είναι συνώνυμη με την προσφορά. Με αυτούς τους όρους είναι που μπορούμε να λέμε πως το βιαιότερο βίωμα ή το πιο αλγεινό εντύπωμα του ποιητή είναι η ερμηνεία· αυτή η επίμονη και επίμοχθη άσκηση πόρου και αποστέρησης. Κάθε σφάλμα, που έχει ως αποτέλεσμα την έξοδο, συνιστά τον όρο δυνατότητας αναζήτησης ενός μεγαλύτερου βάθους. «Βαρίδι για να πās σε τέτοιο βάθος / γίνεται κι ένα μόνο υστατο λάθος»¹⁷ λέει ο ίδιος σχεδόν δεητικά και επαναλαμβάνει το δίστιχο σαν

Αρχείο Οικογένειας Δημήτρη Αρμάου

Ο Δημήτρης Αρμάος μάς ζητά να καταδυθούμε σε –από χρόνια σκοτεινιασμένους– γλωσσικούς πυθμένες και να τους ξαναφωτίσουμε με το δικό μας βλέμμα, ίσως και να ανασύρουμε –αν είμαστε τυχεροί– κάποιο ξεχωριστό εύρημα.

επωδό παρμένη από κάποιον ευαγγελική περικοπή.

Ο Αρμάος μάς ζητά να καταδυθούμε σε –από χρόνια σκοτεινιασμένους– γλωσσικούς πυθμένες και να τους ξαναφωτίσουμε με το δικό μας βλέμμα, ίσως και να ανασύρουμε –αν είμαστε τυχεροί– κάποιο ξεχωριστό εύρημα. Να βουτήξουμε σε αρχαιότερα περιεχόμενα και να αντλήσουμε ξανά λησμονημένα δεδομένα, πολλές φορές ευεργετικά για το δικό μας τώρα. Μας ζητά ακατάπαυστα να διεισδύσουμε στον ιστορικό βυθό μιας ξεχασμένης λέξης, παρατηρώντας παράλληλα όλα εκείνα τα επίπεδα μορφικής, γλωσσικής και ιστορικής διαστρωμάτωσης που οδηγούν στον πυθμένα. Μας ζητά όμως και να καταποντιστούμε και να παλέψουμε με δύσβατα και επικίνδυνα νερά, συχνά μακριά απ' το φως. Το κάθε ποίημα (ως σύντηξη λόγου και γραφής), αφού πήμα,¹⁸ συνιστά το *σήμα* ενός παθήματος της ψυχής.¹⁹ και «η γραφή [του] δίδεται ως [το] αισθητό, όρατό, χωρικό αναπλήρωμα της μνήμης».²⁰ Πιο λιτά, μας ζητά παραπάνω αλήθεια· την αλήθεια της ανάσυρσης και της μνημοσύνης αλλά και την αλήθευση που προκύπτει από το χώνεμα των παθών, της πάλης και μιας ήττας που έχει ήδη, ευθύς εξ' υπαρχής, προαναγγελθεί («παραδίνονται όπως όλοι οί νικημένοι κατά κρά-

τος»²¹). Εκείνος βέβαια πολύ καλά γνωρίζει το κόστος των απαιτήσεων του· μάρτυράς του στέκεται η ποιητική του ως *πιστή καταγραφή*²² – *μουσειό*²³ των εντυπώσεών του. Καθένα από όλα αυτά τα συμβάντα άφησε το υπαρκτό και απολύτως αισθητό εγχάραγμα του, ένα σινιάλο που παραμένει εκεί δηλώνοντας το γεγονός· *ένα μνημείο τεκμήριο*.²⁴ Εντυπώσεις που χαράχθηκαν με βία, πρώτα στον νου και έπειτα στο χαρτί που μας προσφέρει, ομοίως λαβωμένο, κατάστικτο από μελάνι και σύμβολα· γεμάτο σημάδια που άφησε πάνω του το μέταλλο των στοιχείων και η γραφή του ποιητή. Και αυτή η καταστατική υλικότητα του βιβλίου, που μπορεί να λογίζεται και ως νέτο τυπογραφικό αντικείμενο, είναι η πιο *χειροπιαστή* ομολογία του βίαιου βίου του Δ. Αρμάου. ■

Ελεγεία για το Κόκκινο και το Μαύρο, Καρανάσης, Αθήνα, 1984. (Εφεξής: ΠΕΚΜ)

8. Ο.π., σ. 11

9. BE, σ. 262

10. Ο.π., βλ. ψευδόπιτλο

11. 1-4: ΠΕΚΜ, σ. 11

12. BE, σ. 256

13. Αξίζει εδώ να αναφερθεί η επισήμανση του Δ. Μαύρου πως ο αρχικός τίτλος της ενότητας ήταν: *Πόντιση Ἐρυθροῦ Φωτοσημαντήρος*.

14. BE, σ. 261

15. Ο.π., σ. 268-281

16. Ο.π., σ. 203

17. Ο.π., σ. 225

18. Ο.π., σ. 163

19. Αριστοτέλης, *Περί Ἐρμηνείας*, 16a .1, 4-6. (βλ. «Ἐστὶ μὲν οὖν τὰ ἐν τῇ φωνῇ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων σύμβολα, καὶ τὰ γραφόμενα τῶν ἐν τῇ φωνῇ.»)

20. J. Derrida, *Πλάτωνος Φαρμακεία*, μτφρ. Χ. Γ. Λάζος, Ἄγρα, Αθήνα, 1990, σ.164

21. BE, σ. 10

22. Ο.π., σ. 222

23. Ο.π., σ. 10

24. Ο.π., σ. 343

1. Δ. Αρμάος, *Βίαιες Ἐντυπώσεις τῶν Ἑτῶν 1975-2007*, Ὑψιλον, Αθήνα, 2009. (Εφεξής: BE), σ. 312

2. Ο.π., σ. 151

3. Ο.π., σ. 344

4. Ο.π., σ. 225

5. Ο.π., σ. 134

6. Ο.π., σσ. 253-281

7. Η. Λογοθέτης, *Παραληρηματική*

Βίαιες εντυπώσεις των ετών 1975-2007

Μικρή επιλογή ποιημάτων του Δημήτρη Αρμάου

ΟΙΚΕΙΟΙ ΤΡΟΠΟΙ

Και τὰ πόρινα λόγια σου
Δὲν εἶναι παρὰ μέθεξη σὲ μιὰ ἱερογαμία
Γι' αὐτὸ καὶ ἡ σιλουέτα σου
Εἶναι βαριά κι ἀδόλεσχη
Καὶ μιὰ λοξάδα τῆς συγγνώμης της
Αὐτὴ 'ναι ποὺ μυρίζει
Τὴν ἄατη κι ἀάατη σποδὸ μου
Κίτρινα παρλιαμέντα ἐρείπια
Παλιῶν σιλοῦ καὶ σιταποθηκῶν στὴ Σικελία.

ΑΞΙΟΝ

Α! Ἡ ΓΥΝΑΙΚΑ αὐτὴ ἡ γερμανικὴ

Μ' ὄμους πλατεῖς καὶ τὰ λαγόνια της
Κρηπίδωμα τοῦ ἀγέρα ἑσμός τῶν πάρωρων

Ἐλέησέ με Πότνια ἀξίωσέ με
Ρίξε με στὸ ἀφρόγαλα τῆς ρυπαρότητας
Δῶσ' ὅ,τι πρέπει (ὄχι πλεόνασμα)
Γονο Ξασγισο Ωεπεσο ἀμ νυξδο!

ο γυμνοσ αντρασ ο ανυπερασπιστοσ
Ἀξίωσέ με ἡ Πάνοπλη!

ΚΡΑΙΠΑΛΗ (Pasticciccio)

Γύφτινοι μῆνες ὄρεινοί
Λοφίσκος παρακεῖ τὸ Χρέος
Ποὺ 'χαν φορέσει γιὰ ποιητὴ
Ἕνας μοιραῖος

Τῆς γειτονιαῖς μας ὄρμαθος
Ἀληταράδων σὲ παγκάκια
Κι ἕνας μορμόνος ἀγαθος
Μ' ἐφτὰ τασάκια

Τὸ τελευταῖο μπορεῖ νὰ πεῖς
Τραγοῦδι της ἀπ' τὸ βαένι
Ἐκπέμπει ἡ λυρική πανὶς
Μὰ δὲν πεθαίνει

«Μόνοι κινήσαμε γυμνοί
Μὲ τὴν κατάρρα τῶ γονιῶ μας
Καὶ βρίζουντα σ' ἕνα χουνὶ
Τῶν ὀμματιῶ μας

»Πήραμε κ' εἴχαμε κοντὰ
Ἕνα φτερό ἕνα τάλιρο κ'
Ἕνα καημὸ σὲ στίλ DaDa
Ἕν σὲ ἤχο Rock.»

ΣΙΧΑΜΕΡΗ ΑΛΛΑΛΙΑ ΤΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ

Τὰ λόγια φτιάχνουν καὶ χαλᾶνε τὴ ζωὴ
Μ' ἔργα βαριά τὸ ἀκάθιστο ἀεράκι τους
Εὐγνωμοσύνη πάθος μεταμέλεια πῶς τὰ λές
Ἔρωτα ἀμείωτο τόσα χρόνια
Καθὼς οἱ πράξεις σὰ μνημεῖα πρωτόγονα
Προκατακλυσμαῖα πορώδη ἀκίνητα
Δὲν ἔχουν πεῖ δὲν τὸ μποροῦν
Δὲν καταφέρνουν τίποτα μέσα
στὴν ἀλλαγὴ;

Μὲ λόγια ἄς πῶ μονάχα αὐτὸ
τὸ εὐχαριστῶ
Ποὺ μάκρυνες γιὰ μένα τὰ μαλλιά σου.

ΣΤΗΝ ΚΑΜΑΡΗ ΤΗΣ

*Ἀπόψε κυρὰ νύφη
Τῆς πεθερᾶς σου ὁ γιὸς
Θὰ μπεῖ ξεσπαθωμένος
Σὰ φίλος σὰν ἀκτιρὸς.*

Δημοτικὸ

ΔΕΡΜΑ παλάμης ὕγρὸ

Καὶ ράχη τρυφηλὴ λεπτόγαια
χέρι μακροδάχτυλο
Πάνω σου τὰ σιγίλια τῆς ὀμίχλης
Ματιῶν ἐρεθισμένων κι ἀπὸ ποτὲ
ὀμορφότερων
Ποὺ σφούγγισες μὲ τὴν ἀνάστροφη πρὶν λίγο
Μὲ χάρη ἐλάχιστη παιδιάτικα
Σὲ λίγο θὰ παλέψεις μὲ τὸ δαίμονα
Καὶ θὰ γεμίσεις πάλι
Ἐέχειλα τὶς ραγισματιῆς τῆς
ἀμαρτίας ποὺ ἀφίεται
Μὰ ἐγὼ γιὰ μιὰ φορὰν ἀκόμα
ὡς θὰ σὲ νιώσω
Βραχνὰ σφιγμένο στὸν αὐχένα λείχοντάς σε
Θ' ἀρκέσει αὐτὸ μονάχα
Θωπεύοντας μιὰν ὀπτασία καπνοῦ
Θὰ ξαναγεיאίνω
Τὶς χαίνουσες πληγές
Ποὺ δόξα βίας ἀρχαϊκῆς
Καὶ πάνοπλου φεουδάρχη θρίαμβος
σοῦ χάρισαν
Γιὰ νὰ 'σαι
Κάτι μηδαμινὸ κάτι ἕνα τίποτα
Λιγότερο ἀπὸ φαντασμαγορία παρθένας.

ΦΟΝΙΚΟ

Ὡς ἤμαστε μὲ βαρετὸ σκυμμένο ἄδειο κεφάλι
Μὲς στὴν καρδιά μας ἀναβε
πράσινη περιστέρα
Μᾶς εἶδε ἀπ' τὸ κατάστρωμα
κάποιος μὲ κανοκιάλι
Μὰ τὸ λεπίδι πρόφταξε κανεῖς
δὲν τὸ καρτέρα

Μὲς στὴν καρδιά μας ἀναβε
πράσινη περιστέρα
Οἱ περουζέδες περισσοὶ καὶ
τὰ ρουμπίνια κρίνοι
Μὰ τὸ λεπίδι πρόφταξε κανεῖς
δὲν τὸ καρτέρα
Ἕσκιος περνοῦσε χάροντα ποὺ
χνάρι δὲν ἀφήνει

Οἱ περουζέδες περισσοὶ καὶ τὰ
ρουμπίνια κρίνοι
Μὲ τί κοντύλι σβήστηκεν ἡ θέση μας
στὸ χάρτη;
Ἕσκιος περνοῦσε χάροντα ποὺ
χνάρι δὲν ἀφήνει
Ἐέραμε καὶ ρωτιόμασταν πῶς
θά 'ρτει πότε θά 'ρτει

Μὲ τί κοντύλι σβήστηκεν ἡ θέση
μας στὸ χάρτη
Κοπήκαμε ἀπ' τὶς ρίζες μας
σὰ θλιβερὰ τραγοῦδια
Ἐέραμε καὶ ρωτιόμασταν πῶς
θά 'ρτει πότε θά 'ρτει
Ἕ μέρα ποὺ οἱ παλιοὶ καρποὶ θὰ
ρέψουν μὲ τὰ φλοῦδια

Κοπήκαμε ἀπ' τὶς ρίζες μας σὰ
θλιβερὰ τραγοῦδια
Ποὺ νοσταλγοὶ ψελλίζουσε παράφωνα
ἐνῶ θάλλει
Ἕ μέρα ποὺ οἱ παλιοὶ καρποὶ θὰ
ρέψουν μὲ τὰ φλοῦδια
Ἕς ἤμαστε μὲ βαρετὸ σκυμμένο ἄδειο κεφάλι.

ΠΡΩΙΝΟ ΕΜΒΑΤΗΡΙΟ

Ὅχι δὲν ἔχω γεννηθεῖ γιὰ τὴ μελαγχολία
Ἕρα νὰ πάψει ἐτοῦτο τὸ
μονότονο τραγοῦδι ἐτῶν
Ἕπάρχει ἔξω ἀπὸ μένανε ὁ καιρὸς
Καὶ πάνω ἀπ' τὸν καιρὸ ποὺ
μόνο φθεῖρεται
Τὸ θαῦμα τῶν σωμάτων
Ἕ,τι πνευματικότερο χάρισε ὁ οὐρανὸς
Στὰ πλάσματα ποὺ κλαίνε γιὰ νὰ παίζουν.

Η ζωή και το έργο του Δημήτρη Αρμάου

Α. ΛΙΓΑ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

Ο Δημήτρης Αρμάος γεννήθηκε στην Άμφισσα στις 3 Αυγούστου 1959. Έπειτα από διετή διαμονή στη Νεάπολη Λασιθίου, λόγω μετάθεσης του πατέρα του, η οικογένεια εγκαθίσταται στην Αθήνα. Ο Αρμάος φοιτά στο 2ο Γυμνάσιο και Λύκειο Ζωγράφου, όπου και γνωρίζει τη μετέπειτα σύζυγό του, τη φιλόλογο Ζωή Μπέλλα. Όταν τον Μάιο του 1976 ξεσπούν έντονες διαδηλώσεις στο κέντρο της Αθήνας, συλλαμβάνεται (μαζί με άλλους 34) με το ενοχοποιητικό στοιχείο ενός χαρτοκόπτη που βρέθηκε στην τσάντα του με τα βιβλία του φροντιστηρίου (τον χρησιμοποιούσε για να κόβει τα λογοτεχνικά βιβλία που διάβαζε στη διάρκεια των διαδρομών με το αστικό λεωφορείο). Παρά την αθωωτική απόφαση του δικαστηρίου («Απολογισμός προβοκάτιας», *Ελευθεροτυπία*, 25/8/1976), η μία εβδομάδα στη φυλακή στάθηκε αφορμή αλλαγής προσανατολισμού στη ζωή του. Εγκατέλειψε την ιδέα για σπουδές στην ιατρική, κι έφυγε για σπουδές νεοελληνικής φιλολογίας στην Ιταλία. Έπειτα από έναν πρώτο κύκλο σπουδών στη Σιένα και τη Ρώμη, ολοκλήρωσε τις σπουδές του στην Αθήνα, όπου αργότερα και το διδακτορικό του με υποτροφία του ΙΚΥ.

Στο διάστημα 1980-1982, με τη σύντροφό του Ζωή, και με το ψευδώνυμο Πτολεμαίου (όνομα του πατέρα του), συγγράφουν το τετράτομο έργο *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, με δοκίμια λογοτεχνικής κριτικής, σύγγραμμα που αποδείχθηκε σημαντικό οδηγός των φιλόλογων για τον εκσυγχρονισμό της διδακτικής της λογοτεχνίας στη μέση εκπαίδευση.

Εργάστηκε ως επιμελητής στις εκδόσεις Gutenberg όπου, κατόπιν, ως υπεύθυνος του λογοτεχνικού προγράμματος, σχεδίασε μεγάλες λογοτεχνικές σειρές με εμβληματικότερη τη σειρά κλασικών έργων *Orbis Litterarum*, που έκανε την εμφάνισή της το 1991 και συνεχίζει την πορεία της έως σήμερα. Όλοι όσοι τον γνώριζαν μιλούν για τους ακατάπαυστους ρυθμούς εργασίας, τη μοναδική φιλολογική του οξύνια και την αισθητική του αντίληψη.

Το 1994 αποφασίζει να αργαστεί στη Μέση Εκπαίδευση. Έπειτα από ένα χρόνο στο Αρσάκειο, δίδαξε σε νυχτερινά γυμνάσια στο κέντρο της Αθήνας, στο Λύκειο της Άμφισσας και τέλος στο 2^ο Πειραματικό Λύκειο

Με τη σύζυγό του και συνεργάτριά του Ζωή Μπέλλα, το 2015, λίγες εβδομάδες πριν από το θάνατο του Δημήτρη Αρμάου.

Αθήνας. Δεν σταμάτησε ποτέ, ωστόσο, να ασχολείται –εθελοντικά συνήθως– με την επιμέλεια βιβλίων φίλων του ή φίλων εκδοτών, καθώς και με λογοτεχνικά περιοδικά και εφημερίδες, όπου δημοσίευε ποιήματά του ή άρθρα του.

Το 2014 παραιτείται από την Εκπαίδευση, απογοητευμένος από τα εκπαιδευτικά δρώμενα και αδιέξοδα, και επανέρχεται στον Gutenberg με στόχο την εκκίνηση ενός πολύ φιλόδοξου λογοτεχνικού προγράμματος: τη δυναμική συνέχιση της *Orbis Litterarum* και το ξεκίνημα μιας νέας σειράς, της *Aldina*. Καταρτίζει το πρόγραμμα και των δύο σειρών με περισσότερους από 200 τίτλους για την καθεμιά. Δεν προλαβαίνει να επιμεληθεί κανένα έργο. Χτυπημένος από τον καρκίνο, πεθαίνει στις 31 Μαΐου 2015, έχοντας δίπλα του τη σύντροφό του Ζωή, τους δυο γιους τους (τον μαθηματικό Κωνσταντίνο και τον μουσικό Πτολεμαίο), την αδερφή του Ελένη και πολλούς καλούς φίλους και συγγενείς.

Β. ΕΡΓΟ

Ποίηση

Ποήματα, I (1975-1978), αυτοέκδοση, 1979

Άσπρο Γεράκι: Σελίδες Ημερολογίου [ποιήματα], Gutenberg, 1983

Ποήματα, II (1979-1984), Gutenberg, 1985

Βίαιες Εντυπώσεις των Ετών 1975-2007: Βιβλίο Στίχων, Ύψιλον/βιβλία 2009 (συγκεντρωτική έκδοση)

Μελέτες - Αρθρογραφία - Μεταφράσεις

Η αρθρογραφία του για λογοτεχνικά, πολιτικά και εκπαιδευτικά θέματα αριθμεί δεκάδες τίτλους σε περιοδικά και εφημερίδες (και σε εισαγωγές

ή επίμετρα βιβλίων). Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η διδακτορική του διατριβή (1200 σελίδων) *Η Προσφορά της Ξεριζωμένης Καρδιάς: Προϊστορία και Λειτουργία του Θέματος στην Ερωφίλη του Χορτάση* (Gutenberg, 2011, 2020), μοναδικό δείγμα συγκριτικής μελέτης, καθώς και το σύντομο αλλά εμπειριστατικό δοκίμιο *Η Ομιλούσα Κεφαλή στην Έξοδο του Ορφικού Μύθου. Ενατένηση μιας Πινυκής από τη Λογοτεχνική Τέχνη του Ορφέα σε Σινάρτηση με Κάποιες από τις Εικαστικές της Αποτυπώσεις στους Νεότερους Κυρίως Χρόνους* (Gutenberg, 2011).

Από τις μεταφράσεις του (οι περισσότερες έχουν δημοσιευθεί σε περιοδικά) αναφέρουμε ενδεικτικά τα βιβλία: *Erich Auerbach, 'Ο Μπωβιλαίρ, τα Άνθη του Κακού και το Ύψος: Δοκίμιο* (Καρανάση, 1984) και *Giorgio Agamben, Χρόνος και Ιστορία. Κριτική του Στιγμιαίου και του Συνεχούς* (Ινδίκτος, 2003).

Εκπαιδευτικά

Εκτός από το τετράτομο *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* που αναφέραμε, με την εκπαιδευτική του δραστηριότητα συνδέεται η συμμετοχή του στην ομάδα φιλόλογων που συνέταξε το βιβλίο *Νεοελληνική Λογοτεχνία για τις Κατευθύνσεις της Γ' Λυκείου* (1999), καθώς και το βιβλίο *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γυμνασίου-Λυκείου: Βιβλίο του Καθηγητή*.

Ο κατάλογος θα μάκρανε πολύ αν αναφέραμε τα άρθρα του σχετικά με τη διδασκαλία λογοτεχνικών κειμένων (ενδεικτικό δείγμα του ερμηνευτικού του τρόπου: «Διονύσιος Σολωμός, *Ο Κρητικός*: Εισήγηση για τη διδασκαλία του ποιήματος»: *Νέα Παιδεία*, ετ. 23, αρ.

91, καλοκαίρι, σ. 55-66).

Την αγωνία του για την τύχη του μαθήματος της λογοτεχνίας ανέπτυξε με το φιλολογικό ψευδώνυμο Δημήτρης Πτολεμαίου στο τομίδιο *Ήθη Ερμηνευτικά, Ήθη Διδακτικά: Κείμενα εμβόλιμα σ' ένα υπόμνημα για τη λογοτεχνία στην ελληνική Μέση Εκπαίδευση λήγοντος του εικοστού αιώνα*, Ύψιλον/βιβλία (1999). Επίσης σε άρθρα του, όπως: «Πρώτες εκτιμήσεις και εισηγήσεις για το μάθημα της λογοτεχνίας στη Μέση Εκπαίδευση: Πρόγραμμα Σπουδών και Βιβλία (Αποσπάσματα από μια επιστολή και μια ομιλία)»: *Τετράμηνα*, αρ. 62-64.

Κι ακόμα: Δημήτρης Πτολεμαίου, «Ενάντια στην αισιοδοξία. Η Λογοτεχνία σε "Πρόγραμμα σπουδών" για μια σχολική τάξη»: *Φιλολόγος* [Θεσσαλονίκη], τ. 35., αρ. 148 [αφιέρωμα στα νέα προγράμματα σπουδών] (Απρίλιος-Ιούνιος), σ. 194-206.

Εκδοτικά

Η ενασχόλησή του με την εκδοτική υπήρξε σταθερή από το 1985 και ως την τελευταία στιγμή της ζωής του. Η συνεισφορά του στην πραγματοποίηση του εκδοτικού προγράμματος στον Gutenberg, πέραν των εισηγήσεων και του σχεδιασμού, εκτείνεται και στην όλη τυποτεχνική εμφάνιση των έργων (μερικά από τα οποία και σελιδοποίησε), στην επιμέλεια, συχνά και στη φροντίδα για τις διαφημιστικές καταχωρίσεις ή τις μακέτες των εξωφύλλων.

Κατά την πρώτη συνεργασία του με τον Gutenberg οργάνωσε και επιμελήθηκε τις σειρές: «Λογοτεχνία για Νέους», *Εορταστική Ανθολογία Δημήτρη Αρμάου*, «Ιδέες και Συστήματα», «*Orbis Litterarum*», «Αρχείο Θεωρητικής Παιδείας», «Μικρή Παγκόσμια Βιβλιοθήκη», «Το Μυστικό και το Παράδειγμα», «Γλωσσολογική Βιβλιοθήκη». Τα έργα αυτά υποστήριξε (κατά περίπτωση) με σύνταξη επισημειώσεων, καταρτίσεις ευρετηρίων, ανθολογήσεις κριτικογραφίας, προσθήκες βιβλιογραφιών κ.ά.

Παράλληλα είχε συνεργασία και με άλλους εκδοτικούς οίκους, λχ. με τον Καστανιώτη (όπου συνεργάστηκε με τον Κωστή Παπαγιώργη για κειμενικές και τυπογραφικές επιμέλειες φιλοσοφικών κειμένων), τις εκδόσεις Ύψιλον/βιβλία, Μαϊστρος, Polaris-Multimedia και Ινδίκτος (υπεύθυνος της σειράς «*Εδίκτα της Ινδίκτου*»). ■